

de Schrift en de ervaring hebben bepaald. Mede door de biografische schetsen aan het begin van elk hoofdstuk, de verwerking van onbekend bronnenmateriaal, de rijkdom van de documentatie (Aalders attendeert bijv. op de vrijwel onbekende dissertatie van de Zuidafrikaan J.A. Loader, *Die etiese outestamentici in Nederland tussen 1870 en 1914*) en de helderheid van de weergave bieden deze drie hoofdstukken een boeiende lectuur. Toch vraag ik mij af, of het niet beter was geweest, deze hoofdstukken chronologisch op te zetten. Ook al kan men de systematische opzet zeker rechtvaardigen met de verwijzing naar de opmerkelijke continuïteit in de grondgedachten van de jongere ethischen over de verhouding tussen openbaring, Schrift en ervaring, toch gaan daardoor de verschuivingen en onzekerheden, die bij hen in de loop der tijd optreden en waarop ook Aalders attendeert, enigszins verloren. Opvallend is nu dat de opvattingen van Valeton, De la Saussaye en Van Dijk over het onderzochte probleem een grote mate van overeenstemming vertonen en daarom vraagt Aalders naar de 'gemeenschappelijke kern', die deze homogeniteit zou kunnen verklaren. Waarom weigeren bijv. alle drie de openbaring met de Schrift te identificeren, zoals dat de tendens was bij hun gereformeerde tegenstanders, en kunnen zo ruimte geven aan de historische bijbelkritiek?

Naar mijn mening ziet Aalders terecht die 'gemeenschappelijke kern' in het zgn. 'ethische beginsel', waarvan hij in hoofdst. 1, p. 17-18 een korte en heldere bepaling geeft. 'Ethisch' wil zeggen dat het handelen van God (bijv. in Zijn openbaring) en dat van de mens geen produkten van blinde natuurkrachten, maar de manifestaties van vrije persoonlijkheden zijn. Heel precies wijst Aalders in hoofdstuk 2 de filosofisch-theologische context van deze conceptie aan in het neokantianisme van Lotze en diens leerlingen als Ritschl, Herrmann en Windelband (p. 23 v.). Voor vele neokantianen kon de vrijheid van de mens ten opzichte van de natuur alleen gefundeerd worden op de onherleidbare, vrije zelfopenbaring van een als persoonlijkheid gedachte God.

Opvallend is nu echter dat Aalders, wanneer het erom gaat te bewijzen dat inderdaad bij de jongere ethischen de verhouding tussen openbaring, Schrift en ervaring door dit ethisch beginsel bepaald wordt, in feite (al lijkt het op eerste gezicht alleen maar een subtiel onderscheid) een andere definitie invoert. Steeds herhaalt hij nu dat het ethisch beginsel wil zeggen, dat men uitgaat van een 'relatie' tussen God en mens, waarin God de mens in zijn verantwoordelijkheid en in zijn beperktheid 'volstrekt serieus neemt' (bijv. stelling 1, p. 18, 51 v., 66 v., 97, 186, 189 v., 192, 194). Hij schuwt zelfs in dit verband niet de mens als 'partner in het verbond' met God (186, 189) te kwalificeren. De jongere ethischen konden dus naar Aalders' mening de openbaring en de Schrift kritisch onderscheiden, omdat het in de Openbaring steeds om de relatie tussen God en de mens gaat, terwijl de bijbel uiteindelijk alleen maar een getuigenis van deze 'relatie' is. De bijbel kan dus nooit samenvallen met Gods openbaring en mag daarom, althans naar de tijdgebonden vormen, rustig door de historische kritiek worden onderzocht.